

**ПАМ'ЯТКИ МАЗЕПІНСЬКОЇ ДОБИ У м.БАТУРИН
(за матеріалами справи Державного архіву Сумської області)**

У Державному архіві Сумської області зберігається низка документів, пов'язаних з історією міста Батурин. Здебільшого вони датовані 20-ми роками ХХ ст. і знаходяться у фондах різних установ Конотопщини. Це пояснюється тим, що на той час Батурин входив до складу Конотопського повіту, а згодом округу.

Певний інтерес викликають документи, пов'язані з пам'яткоохоронною діяльністю Конотопського окружного музею у м.Батурин. Частина з них стосується об'єктів доби гетьмана Мазепи. Одна така справа містить документи 1925-1927 рр., де йдеться про спроби Конотопського окружного музею зберегти батуринські пам'ятки часів гетьманів І.Мазепи та К.Розумовського. Завідуючий цим музеєм О.Ц.Поплавський у 1925 р. зазначав, що Батурин *“...самое важное в историческом отношении нашего округа место. Здесь была резиденция двух гетманов - Мазепы и гр.Разумовского”*¹. Він же у своїй доповідній записці від 11 серпня 1925 р. описував пам'ятки мазепинських часів (наводимо цю частину тексту повністю, зберігаючи орфографію та пунктуацію автора документу) - *“От времен Мазепы существуют следующие памятники: во-первых его “городок” укрепленное место в 1,5 верстах от Батурина, обнесенный с трех сторон глубоким рвом с фортециями с четвертой естественным обрывом сходящим к Сейму, площадью в десять десятин, в середине ближе к обрыву находился некогда дом Мазепы, который в 1709 году был разрушен взывшим приступом Батурин и Городок Меньшиковым. Современное его состояние таково. Вся эта площадь отдана во владение одному хозяину живущему там же. В прошлом году им был взят кирпич из фундамента дома Мазепы для хозяйственных потребностей, затем им же распахивается естественный овраг идущий к Сейму. Через один из валов с фортеций прокопана дорога и сейчас в этом месте стоят военные палатки. К этому памятнику необходимо причислить и каменную греблю, через которую наливалась вода в валы. Дале в самом “Городе” дом Кочубея с парком в 10 десятин. Дом*

Кочубея находится в полной исправности равно, как и парк. Дом этот есть вероятно часть старинного дома Кочубея, что еще в 60-х годах стоял на том же месте и был “о 12 трубах”. Реставрирована часть дома Конотопским земством довольно удачно. Дом состоит из 8 комнат. Под домом находится подвал, где как говорят Мазепа подвешивал на крючья Кочубея после его доноса Петру I. Исторических данных на это нет, но что Кочубей как генеральный судья имел этот подвал для своих подсудимых в этом не может быть сомнения. Подвал состоит их 2-х отделений, общей камеры и одиночной совершенно темного карцера с кольцами для цепей и крючьями, куда обыкновенно подвешивали преступников. В парке показывают “дуб Марии”, где якобы дочь Кочубея - Мотря имела свидание с Мазепой, - легенда не имеющая никаких данных. Настоящее состояние дома лучшее из всех прочих памятников Батурина. Сданный в аренду О^{во} Пчеловодов он будет побелен, а также будет выкрашена крыша, кроме того О^{во} огородило забором выходящую на улицу часть парка.

В самом “городе” от времен Мазепы остались кое-где рвы, в усадьбах граждан, в частности в саду Сельбуда, которые постепенно затаскиваются и зарываются. Затем проваливающиеся места в разных местах города свидетельствуют о существовании подземного хода ведущего якобы из “Городка” в “город” и из “городка” к Сейму. Возможность существования такового весьма вероятна т.к. Меньшиков и взял якобы Батурин именно при помощи подземного хода”.

У цьому ж документі завідуючий музеєм пропонує низку заходів, спрямованих на збереження комплексу історичних пам'яток у Батурині: *“...Во-первых: Запретить через Исполком производить раскопку фундамента дома Мазепы, распахивание валов и срывание их для каких бы то ни было целей. Для увековечения памятника считаю необходимым снять 5 штук фотографий, в том числе и каменную греблю.*

Во-вторых: Приобрести 2 фотографии дома Кочубея, 3 фотографии подвала, 2 фот. парка из коих 1 - “дуб Марии”.

*в 3-их Испросить разрешение на обследование подвала подземного хода, могущего дать очень ценные вещи и сведения. в 4-х Сделать 1 фотографию вала в Местечке...”*².

В даній архівній справі неодноразово згадуються також батуринські підземні ходи, якими користувалися оборонці міста і за легендою скористалися його вороги, що й стало причиною захоплення Батурина військом Меншикова.

Приблизно у кінці літа у м.Батурин сталася пригода, також описана в одному з документів даної справи, що практично підтвердила припущення Поплавського про існування підземних ходів. На Ярмарковій площі обвалився підземний льох. Про цю подію ГоловПолітОсвіту повідомляв О.Ц.Поплавський листом від 19 серпня. В цьому листі він також висловлював припущення, що можливо цей хід вів з “городка” Мазепи до міста. Він писав, що “цей льох знаходиться не глибоко й зараз маєть можливість його відкопати поки він не завалився зовсім.

Конотопська ОкрПолітОсвіта та Округовий Музей прохають дозволу зробити обслідування, що можуть виявити великої вартості нахідки. Про відкриття його, або які находки ПолітОсвіта буде сповіщати ГоловПолітОсвіту, а також коли потребуються серйозні розкопки, або нахідки будуть мати велику цінність, як історичну також і матеріальну, буде прохати вислати своїх представників для керув. розкопок.

Роботу цю необхідно робити негайно, бо осінь, що скоро наступе, не дасть змоги робити, а також вода може багато пошкодити самому льохові”³.

Якою була відповідь ГоловПолітОсвіти на цей лист Поплавського невідомо - у справі такий документ відсутній.

Матеріали наведеної архівної справи містять не дуже велику кількість даних про об’єкти мазепинської доби, але вони свідчать про їхню історичну значущість, про розуміння цієї значущості ще в далекі часи непу. Незважаючи на складний період у житті держави, музейні працівники активно намагалися зберегти і увічнити ці залишки славної української історії для майбутніх поколінь. Документи, що увійшли до пропонованої справи свідчать про це. Великою мірою саме завдяки цій роботі у Батурині збереглася частина пам’яток мазепинської доби.

¹Державний архів Сумської області. - Ф.Р.4653. - Оп.3. - Спр.31. - Арк.94

²Там само. - Арк.96.

³Там само. - Арк.89.